

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA: PAMPIRI YA II
SETSWANA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER II

Nako: 2½ Diura

Maduo: 100

ELA TLHOKO

1. Pampiri e, e na le ditsebe di le 5. Tsweetswee netefatsa gore pampiri ya gago e feletse.
 2. Pampiri e, e na le dikarolo di le PEDI:

KAROLO YA A: Dikwalo tsa Porouse (60)
KAROLO YA B: Dikwalo tsa Tirisano (40)
 3. Araba dipotso tsotlhe ka Setswana, o dirisa tshwaraganyo le kgaoganyo ya mafoko, mopeleto le mareo a a kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.
 4. Botswerere mo kwalong, peong ya mabaka le mo thulaganyong ya dintlha, bo tla go tswela molemo.
 5. Botlhaswa le mokwalo o o sa buisegeng di tla go jela maduo.
 6. Araba dipotso di le THARO fela go tswa mo go tse TLHANO tse di boditsweng.
 7. Dipoelothuto tsa bobedi, boraro le bone: **Go buisa le go lebelela/bogela; go kwala le go tlhagisa; gammogo le tiriso ya puo.**
-

KAROLO A DIKWALO**Mo karolong e, araba potso e le NNGWE fela ya tse PEDI tse di boditsweng.****1. POROUSE****1.1 PADI MATHATA A BOTSHELO: Z. S. Kotsokoane****1.1.1 Buisa temana e e latelang, morago o arabe dipotso:**

Seriti sa gagwe sa mo tshwanna jaaka sa mongwe wa boMoporesitente ba BOPHUTHATSWANA. Bontle ba gagwe e le ba mmuputswana o budule.
 "Dumela motho yo montle."
 A mo ntshetsa seatla sa moja. A tshegatshega jaaka modisa a bona lesaledi la lerutlwa mo setlhareng se se kgobileng a re, "Agee rangwane."
 A tshega, pelo yona e kibakiba ka mosito o mogolo. O ne a se ka a rata fa motho a umaka mmaagwe gonne go mo gopotsa mahutsana, go mo tsenya matsadi.
 Ba tsholatshola dikgannyana tsa, pula e ile legofa, e dikile e nele serudi, gompiono go mogote, o phunya motho phugwana.
 Moeka a tloga a re, "O lebile kae fa o tswele bontlenyana ba kgaka jaana?"
 "Kwa ntlolehalahala go fepa matlho le ditsebe ka mmino."
 "Go a tshwanela tota gonne o tuka o sa šwe." A tshegatshega a re, "Ke a leboga rangwane."
 A mo lebelela a tswetse leitho la moja a re, "Ga ke rangwaneago ke mogoloo. O a nkutlwa tshetlhana?"
 A mo ama legetla la moja.
 "Ee, nkgonne." A thuthufala mmele. Madi a taboga le ditshika jaaka lerojana le itumeletse gwetla.
 "Kana o rile o mang? Bothata?"
 "Nnyaya."

- (a) Moporesitente wa naga ya Bophuthatswana e ne e le mang? (1)
- (b) Ke mang yo go tweng bontle jwa gagwe o ka re jwa 'mmuputswana o budule'? Mmui wa mafoko a o batla eng mo go mmuisiwa? (2)
- (c) Ke mang yo o meletsang yo mongwe mathe mo temaneng e? Tlhalosa ka bokhutshwane gore motho yo o kaya eng fa a re leina la motho yo montle yo ke la manyaapelo. (4)
- (d) Tlhalosa gore ke eng go twe motho yo montle yo, 'O ne a se ka a rata fa motho a umaka'. (5)
- (e) O tlhaloganye eng ka mafoko a: "Ga ke rangwaneago ke mogoloo. O a nkutlwa tshetlhana?" (3)

1.1.2 "Monna yono o rutegile. O botlhale ba dibuka e seng ba tlhago."

Ke mang mmui wa mafoko a? Mmuiwa ena ke mang? Tiro ya gagwe ke eng? Ke dintlha dife tse mmui a di tlhagisang go tshegetsatshegetso eo ya gagwe ka ga mmuiwa?

(15)

- 1.1.3 Buisa nopollo e e fa tlase mme o tlhalose ka bokhutshwane gore go bua bomang. Morago o tlhalose gore komang e e magareng ga bobedi jo e bakiwa ke eng. Fa o ka bo o le mongwe wa dibui tse o ne o ka rarabolola komang jang?

"O ithutile go itlhaba ngololo fa ke bua le wena. Tota o tsenwe ke eng?"
A o busulosa. "Nka bua eng le lona ke aga ke kgobiwa ka mme, e bile le nkatela leleme ganong?"
"O sa ntse o umaka mmaago le jaanong? Wa itse ke inyaletsa matsapa a ke a tsereng a go otlala ntšwa gore e tle e gole mokunkuru e golele go ntoma."
Lewaawaa la ya godimo.
"Ke ntšwa mmamogolo, fela ga ke tlole ke le mokopi gonne ke na le mme. Ke fitlheletse sephiri se se neng se bipilwe ke leina la me le lefe. Leina la go ka bo le šelwe tumoga." Ya itsankula kwenanyana.

(10)

- 1.1.4 Lenyalo le monate fa o le abetswe, ga le bosula e bile ga le kgopise, ntle fela le fa o nyetswe ke Kgopiso. A o a dumela? Dirisa ditiragalo tsa padi e go sekaseka kgang e.

(20)

KGOTSA

1.2 PADI *MOIPOLAI: I. S. Leseyane*

- 1.2.1 Buisa temana e e latelang, morago o arabe dipotso:

"... Ngaka ele ya Kgalagadi, e ne ya direla mogolole pheko ya go bopa dikgomo. Pheko eo, e bidiwa leswalo le letona. Kgomo ya teng e ata ka ponyo ya leitho. Bosula jwa teng ke gore, mong wa lehumo ga a nke a le ja. Le a mo fufa, a kgatlhwe ke go le ja fela ka matlho. Bosula jo bongwe ke gore, mong wa lona ga a le je gonne o swa ka pele. Bosula jo bongwe ke gore, mong wa dithwe a ka nna a go tlhokisa boroko."
"Mmaagwe ngwana o ne a reng?"
"O tla reng gonne batho ba go tweng dingaka, ba ka se go bolelele nnete mo matlhong. Ba tla nna ba bapana le mafoko fela, ba go tsenya dipelaelo. Mogolole ke mohumi yo o bolawang ke tlala. O ja fa a ka tlhabelwa ke bolwetse. Fa e le poti kana nku, o e ja fa e ka re phokojwe a tlhabile, a ja a mo sadisetsa. O tla nnela go lela a ntse a re go ka bo go sule ena, e sa nneng ena e nne mosadi, e sa nneng mosadi e nne ngwana. O rata dijo tsa mediro. O tla fitlhela a ja jaaka khutsana. Ke mo itse fela jaaka ke itse. A ka se ka a ba a dumela go tsewedisa ngwana dithuto."
"Nte ke ye go mo ikutlwela. Kana maleka ga se makgona, matshela ga se mawela. Tsholofelo ga e tlhabise ditlhong."

- (a) 'Mogolole' yo go buiwang ka ga gagwe mo temaneng e, ke mang? (1)
- (b) Ke mang yo a reng "Nte ke ye go mo ikutlwela"? Ke eng se a se batlang mo go 'mogolole'? (2)
- (c) Ke pheko efe e go tweng e bopa dikgomo? Tlhalosa ka bokhutshwane gore pheko e e dirilwe jang. (4)

(d) Tlhalosa masula a mararo a kgomo e e atang ka ponyo ya leitlho go ya ka ditiragalo tsa padi e. (5)

(e) Sejo o akayang fa a re 'mogolole ke mohumi yo o bolawang ke tlala'? (3)

1.2.2 "Ga go na mathata. Moipolai ke nonyane e motho o ka e tsenyang mo serung, e re fa e tsene, motho o be o itshamekela ka yona."

Ke mang mmui wa mafoko a? Mmuiwa ena o batla eng mo go mmui? Tlhalosa maano a a logilweng go kopanya mmui le mmuiwa. Morago o tlhalosa bokao jwa mafoko a a buiwang ke mmui. (15)

1.2.3 Buisa nopollo e e fa tlase mme o tlhalose ka bokhutshwane gore moarabi o etetse kwa kae, le gore maikaelelo a ketelo ke eng. Fa o ka bo o le ngwana wa ga moarabi o ne o ka rarabolola bothata jo jang?

E rile go fetsa go nwa tee, a biletsa Moipolai fa thoko. ...
 "Ao rra, golo fa ga ke ye sekolong?" Ntlhaapelo o ne a kgadikanya thobane, Moipolai a katoga; a mo fudukanya ka yona, Moipolai a batalala, mme thobane ya ya go itaya leotwana la kolo e e onetseng ya ba ya robega!
 Ga ke bolo go itshokela dipounyana tsa gago le mmaago, le selo se go tweng Setlhagolatsela sele. Fa ke ka tlhola ke go bona kwa gae ke sa go bitsa, ke tla go kgaola molala ka selepe."

(10)

1.2.4 Ditiragalo tsotlhe tsa padi e, di dikologa mo go Moipolai go tloga kwa tshimologong go fitlha kwa bokhutlong. A o dumelana le ntlha e? Re tlotlele.

(20)

60 maduo

KAROLO B DIKWALO TSA TIRISANO**POTSO 2 LEKWALO LA BOTSALANO**

Araba e le NNGWE FELA ya dipotso tse di latelang, e leng 2.1 kgotsa 2.2. Karabo ya gago e felele fela mo tsebeng e le nngwe, ke gore e nne boleele jwa mafoko a le 120 – 150 kgotsa 150 – 200 fela.

- 2.1 O moithuti mo Kholetšheng ya St. Conrads mo Matlosane (Klerksdorp), mme o tshwenngwa ke go kgokgontshiwa ga mmaago kwa gaeno. Kwalela modirediloago lekwalo le mo go lona o mo tlhalosetsang ka moo rraago a sotlang le go bogisa mmaago ka teng, le ka moo kgokgontsho e e amang bomonnao ka teng. Mo kope go le thusa le go akanyetsa gore go ka dirwa eng go thibela bothata jo.
(Boleele jwa lekwalo la gago le akaretsa aterese, ditumediso, mmele le bokhutlo bo nne mafoko a a magareng ga 120 – 150.)

KGOTSA

- 2.2 Ga o bogologolo o nna mo motsesetoropong wa Kimberley, mme go le gantsi o jewa ke bodutu ka gobo go se ope yo o mo itseng, gongwe yo o ka mo etelang. Kwalela tsala ya gago ya kwa motseng o o neng o nna kwa go ona, o mo tlotlele ka bodutu jo bo go jang, mme o mo kope go go etela mo malatsing a boikhutso.
(Boleele jwa lekwalo la gago le akaretsa aterese, ditumediso, mmele le bokhutlo bo nne mafoko a a magareng ga 150 – 200.)

(30)

POTSO 3 DIKWALO TSE DIKHUTSHWANE LE TSE DILEELE

Mo nakong e e fetileng o ne wa dira kopo ya lokwaloitshupo, (Omang) kgotsa (Ikitse) mo dikantorong tsa Lefapha la Merero ya Selegae tsa Tlhabane (Rustenburg), mme fa o le amogela o fitlhetse gore setshwantsho le letlha tse di mo go lona ga se tsa gago. Kwala puisano fa gare ga gago le Tona ya Lefapha la Merero ya Selegae, eo mo go yona o ngangisanang le Tona ya Lefapha la Merero ya Selegae ka ga manyobonyobo a a fitlhelwang mo lefapheng la gagwe, o bo o mo fe dikgakololo tsa gore a ka tokafatsa jang maemo a lefapha.

(Boleele jwa sekwalwa sa gago se akaretsa kagego e ka nna ya matseno, mmele le bokhutlo bo nne mafoko a a magareng ga 120 – 150.)

(10)

40 maduo

Maduo otlhe: 100